

«Тасдиқ мекунам»:

Ректори Донишгоҳи миллии Тоҷикистон,
профессор Нағридинзода Э.С.

« 29 » май 2025 с.

ХУЛОСАИ

чаласаи васеи кафедраи «Баҳисобгирии бухгалтерӣ» ва кафедраи «Таҳлили иқтисодӣ ва аудит»-и Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Диссертатсияи Давлатзода М.Х. дар мавзуи «Такмили низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ: назария, методология ва амалия», барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар кафедраи баҳисобгирии бухгалтерии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ба анҷом расонида шудааст.

Давлатзода М.Х. 6-уми март соли 1986 дар ноҳияи Данғара таваллуд шудааст, шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон. Соли 2008 Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншоҳ Шохтемурро аз рӯи ихтисоси баҳисобгирии бухгалтерӣ, таҳлил ва аудит хатм кардааст. Соли 2019 рисолаи номзадиро дар мавзуи «Масъалаҳои назариявии иқтисоди оилавӣ дар шароити муосир (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон)» аз рӯи ихтисоси 08.00.01 - Назарияи иқтисодӣ химоя намудааст.

Мавзуи диссертатсияи Давлатзода М.Х. дар чаласаи Шурои олимони Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, № 07 аз санаи 5-уми феврал соли 2025, тасдиқ карда шудааст.

Мушовири илмӣ: Хушвахтзода Қ.Х. - доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, Узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, Президенти АМИТ.

Муқарризони ҳолис:

Ҳоҷаев П.Д. - д.и.и., профессор, мудирӣ шуъбаи таҳқиқотҳои соҳибқорӣ Институти илмӣ-таҳқиқотӣ Сайёҳи ва соҳибқорӣ -и Донишгоҳи байналмилалӣ Сайёҳи ва соҳибқорӣ Тоҷикистон;

Қодирзода Д.Б. - д.и.и., профессори кафедраи умумидонишгоҳии назарияи иқтисодии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон;

Қодирова Г.Т. - д.и.и., дотсент, мудирӣ кафедраи менеҷменти Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Дар натиҷаи муҳокимаи диссертатсияи докторӣ дар мавзуи «Такмили низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ: назария, методология ва амалия» чунин хулосаҳо бароварда шуд:

Баҳодиҳии иҷрои диссертатсия. Диссертатсияи Давлатзода М.Х. дар мавзуи «Такмили низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ: назария, методология ва амалия» ба масъалаҳои мубрами муосири илми иқтисодӣ бахшида шудааст, ҳамзамон бо забони саҳеҳи илмӣ навишта шуда, таҳқиқоти анҷомёфта ба ҳисоб меравад, мақсад ва

вазифаҳои диссертатсия иҷро гардида, пешниҳод ва хулосаҳо асоснок карда шудаанд.

Мубрам будани мавзӯи диссертатсия. Аҳамияти масъалаҳои баҳисобгирӣ ва аудити истифодаи маблағҳои буҷетӣ дар се ҷанбаи асосӣ: назариявӣ, методӣ ва амалӣ зоҳир мегардад.

1. Ҷанбаи назариявӣ. Ташаккул ва истифодабарии маблағҳои буҷетӣ воситаи асосии татбиқи сиёсати давлатӣ, таъмини суботи иҷтимоӣ ва рушди иқтисодии кишвар ҳисоб меёбанд. Асосҳои назариявии баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ асоси идоракунии самараноки молиявӣ ва назорати давлатиро ташкил медиҳанд. Аммо дар шароити дигаргунсозии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, гузаштан ба модели боз ҳам масъулиятноки идораи маблағҳои буҷетӣ зарурати бознигарӣ ва мутобиқсозии равишҳои назариявӣ ба баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар бахши давлатӣ ба миён омадааст. Мушкилоти асосии муосир, аз қабилӣ рақамикунонии иқтисодиёт, мубориза бо коррупсия ва баланд бардоштани шаффофияти истифодаи маблағҳои буҷетӣ, таҷдиди назар кардани мафҳумҳои классикиро бо назардошти воқеияти нав тақозо мекунад.

2. Ҷанбаи методологӣ. Методологияи баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар бахши давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон то ҳоло дар марҳилаи ташаккулёбӣ ва такмил қарор доранд. Дар амал байни талаботи санадҳои меъёрии ватанӣ ва тавсияҳои ташкилоту муассисаҳои молиявии байналмилалӣ (масалан, ИНТОСАИ, ХБА, Бонки ҷаҳонӣ) ва татбиқи воқеии расмиёти аудит ва баҳисобгирӣ фарқиятҳои назаррас вучуд доранд. Ҳолатҳои истифодаи нодуруст, ғайриоқилона истифодабарӣ ва тасарруфи маблағҳои буҷетӣ, камбудии назорати дохилии молиявӣ, суғур будани низоми баҳодиҳии самаранокии барномаҳои давлатӣ дар ҷумҳурӣ ҷой доранд. Аз ин рӯ, зарурати таҳияи равишҳои бештар муассири методологӣ ба миён меояд, ки унсурҳои аудити ба таваккал нигаронидашуда, банақшагирии барномавӣ ва татбиқи стандартҳои байналмилалии баҳисобгирии муҳосибиро дар бар мегиранд.

3. Ҷанбаи амалӣ. Таҷрибаи баҳисобгирӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо як қатор мушкилот рӯбарӯ аст, аз он ҷумла: таҳассуси нокифояи кадрҳо дар самти банақшагирӣ, баҳисобгирӣ ва аудити давлатӣ; автоматикунонии сусти баҳисобгирии амалиётҳои хоҷагӣ; парокандагӣ ва сари вақт пешниҳод накардани ҳисоботҳо; муносибати на он қадар ҷиддӣ ба аудит; шаффофияти нокифояи маълумот дар бораи истифодаи маблағҳои буҷет.

Инчунин маҳдуд будани мустақилияти мақомотҳои назорати молиявии давлатӣ ва дараҷаи пасти татбиқи натиҷаҳои аудит дар раванди қабули қарорҳои идоракуниро қайд кардан лозим аст. Ҳамаи ин зарурати таҳияи тавсияҳо ва механизмҳои амалии баланд бардоштани самаранокии системаи баҳисобгирии маблағҳои буҷетӣ ва аудити онро таъкид мекунанд.

Ҳамин тавр, проблемаи баҳисобгирӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳам аз ҷиҳати илмию методологӣ ва ҳам аз ҷиҳати амалӣ муҳим аст. Тадқиқоти ҳамаҷониба, аз ҷумла таҳлили заминаи мавҷудаи назариявӣ ва методологӣ, инчунин амалияи татбиқи механизмҳои назорати истифодаи маблағҳои буҷетиро талаб мекунад. Ҳалли ин мушкилот ба идоракунии самараноки воситаҳои давлатӣ, таҳкими эътимоди шаҳрвандон ба ниҳодҳои давлатӣ ва ноил шудан ба рушди устувори иқтисодию иқтисодии кишвар мусоидат мекунад.

Рушди баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар асоси корбурди воситаҳои муосири рақамикунонӣ имкон медиҳад, ки фавригӣ ва саривақтии ташаккули иттилоот ва ҳисобот оид ба истифодаи маблағҳои буҷетӣ дар идораҳои босалоҳият баланд бардошта шуда, таркиб ва муҳтавои он беҳтар ва қарорҳои идоракунии дар асоси иттилооти ҳисоботи муҳосибӣ таҳияшаванда самарабахш бошанд. Ҳамаи ин гуфтаҳо мубрами таҳқиқи масъалаҳои рушди баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетиро дар шароити иқтисодии рақамӣ муайян мекунад.

Дар диссертатсия асосҳои назариявӣ ва равишҳои методологии таҳаввул ва рушди баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ таҳқиқ карда шуда, таҳлил ва арзёбии имконияти корбурди воситаҳои муосири баҳисобгирӣ, назорат ва аудит дар амалияи пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ дар муассисаҳои бахши давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷо оварда мешавад ва дар ин замина дурнамои рушди он дар асоси татбиқи низоми автоматикунонидашудаи баҳисобгирии маблағҳои буҷетӣ дар муҳити рақамикунонӣ муайян карда мешавад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот бо Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 октябри соли 2016, № 392), Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 (Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 16 юни соли 2021, № 441), «Дар бораи чораҳои иловагӣ оид ба амалигардонии Стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 майи соли 2010, № 231), «Дар бораи тадбирҳои иловагии танзими баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисоботи молиявӣ» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 апрели соли 2012, № 154), Стратегияи идоракунии молияи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 (Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 январи соли 2020, № 1446), Барномаи миёнамуҳлати рушди иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 октябри соли 2021, № 460) алоқаманд мебошанд. Диссертатсия мувофиқи нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи баҳисобгирии бухгалтерии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро гардидааст.

Мақсади таҳқиқот. Мақсади тадқиқоти диссертсионӣ таҳияи тавсияҳои назариявӣ, методӣ ва амалӣ оид ба такмили низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар шароити воқеияти иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Вобаста ба мақсади гузошташуда дар диссертатсия чунин вазифаҳо иҷро карда мешаванд:

1. Ифшо намудани мафҳум, моҳият ва аҳамияти иқтисодии буҷети давлатӣ, тавсифи нақши он ҳамчун воситаи татбиқи сиёсати давлатӣ ва рушди иҷтимоию иқтисодии мамлакат, муайян кардани робитаи байни буҷет ва низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар бахши давлатӣ.

2. Таҳқиқи принципҳои равишҳои ташкили баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар бахши давлатӣ, аз ҷумла хусусиятҳои истифодаи усулҳои ҳазинавӣ ва ҳисобузамкунӣ, пойгоҳи меъёрию ҳуқуқӣ ва стандартҳои байналмилалӣ баҳисобгирии муҳосибӣ ва назорат (аудит).

3. Таҳлили марҳилаҳои таърихии ташаккул ва рушди низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, муайян намудани тағйироти асосии муҳити танзимкунӣ ва ташкилӣ, инчунин таъсири ислоҳоти иқтисодӣ ба таҳаввули баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар бахши давлатӣ.

4. Омӯзиши асосҳои методологии баҳисобгирии муҳосибии маблағҳои буҷетӣ, муайян намудани принципҳои асосии ташаккули сиёсати баҳисобгирӣ дар муассисаҳои буҷетӣ ва таҳияи тавсияҳо оид ба муносибгардонии равишҳои методологӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон.

5. Банизомдарорӣ ва таҳлили усулҳои муосири аудити маблағҳои буҷетӣ, аз ҷумла усулҳои анъанавӣ, ба хавф нигаронидашуда ва равишҳои рақамӣ, арзёбии имконияти татбиқи онҳо дар амалияи аудит дар бахши давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

6. Таҳқиқи воситаҳои назорати дохилӣ ва берунӣ, ки дар раванди баҳисобгирии муҳосибии маблағҳои буҷетӣ истифода мешаванд, муайян кардани нақши онҳо дар таъмини саҳеҳӣ ва қонунӣ будани иттилооти молиявӣ, инчунин пешниҳоди тадбирҳо оид ба такмили механизмҳои назорат.

7. Таҳлили вазъи муосири баҳисобгирии муҳосибии маблағҳои буҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, муайян кардани мушкилоти асосии дорои хосияти меъёрӣ, методӣ ва ташкилӣ, ки ба самаранокӣ ва саҳеҳии баҳисобгирии муҳосибӣ таъсир мерасонанд.

8. Таҳлили омилҳои дохилӣ ва берунӣ, ки ба шаффофият ва самаранокии низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити буҷетӣ таъсир мерасонанд, аз ҷумла ҷанбаҳои ҳуқуқӣ, институтсионалӣ, техникӣ ва таъминот бо кормандон, пешниҳоди роҳҳои бартараф намудани мушкилоти ошкоршуда.

9. Омӯзиши таҷрибаи байналмилалӣ ташкили баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар мамлакатҳои дорои

иқтисодиёти рушдѳта ва рӯ ба рушд, муайян намудани амалияҳое, ки метавонанд ба шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти хусусиятҳои иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва ташкилии он самаранок мутобиқ карда шаванд.

10. Асоснок кардани зарурати такмил додани баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар асоси стандартикунонии расмиёти баҳисобгирии муҳосибӣ, ҳамоҳангсозӣ бо стандартҳои байналмилалӣ (IPSAS, ISSAI), пешниҳод кардани тadbирҳои мушаххас барои баланд бардоштани қиёспазирӣ ва шаффофияти ҳисоботи молиявӣ.

11. Омӯзиши имкониятҳои рақамикунонӣ ва автоматикунунии равандҳои баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар бахши давлатӣ, муайян намудани самтҳои афзалиятноки татбиқи технологияҳои рақамӣ ва низомҳои баҳисобгирии электронӣ, арзёбии таъсири онҳо ба баланд бардоштани фаврият ва шаффофияти идоракунии маблағҳои буҷетӣ.

12. Таҳияи равишҳои инноватсионии баланд бардоштани сифат ва самаранокии аудити маблағҳои буҷетӣ, аз ҷумла ҷорӣ намудани низомҳои арзёбии хавфҳо, аудит ва мониторинги рақамӣ, инчунин такмили низоми оmodасозии касбии аудиторҳои давлатӣ.

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқот низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар бахши давлатии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Предмети таҳқиқот. Предмети таҳқиқот ҷанбаҳои назариявӣ, методологӣ ва ташкилию амалии ташаккул ва рушди низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ, аз ҷумла воситаҳои рақамикунонӣ, назорати дохилӣ ва аудити берунӣ мебошад.

Фарзияи таҳқиқот. Фарзияи асосии таҳқиқот дар он ифода меѳбад, ки такмили низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи татбиқи ҳамаҷонибаи равишҳои муосири назариявӣ ва методӣ, технологияҳои рақамӣ ва инноватсияҳо имконпазир буда, шаффофият, самаранокӣ ва ҳисоботдиҳиро дар истифодаи захираҳои молиявии давлатӣ зиѳд мекунад. Татбиқи ин фарзия пешбинӣ мекунад, ки ҷорӣ намудани стандартҳои байналмилалии баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит, гузариш ба муҳити рақамии баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳкими назорати дохилӣ ва берунӣ, инчунин сатҳи баланди касбии захираҳои инсонӣ тағйироти сифатиро дар низоми идоракунии буҷет таъмин хоҳанд кард.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявии таҳқиқоти диссертатсиониро муқаррароти бунѳдии назарияи баҳисобгирии муҳосибӣ, аудити давлатӣ, назорати молиявӣ, идоракунии молияи давлатӣ, иқтисодиёти институтсионалӣ, инчунин консепсияҳои буҷетикунунии барномавӣ ҳадафӣ ва натиҷанокӣ ташкил медиҳанд. Асарҳои олимони ватанию хориҷӣ низ, ки асосҳои назариявӣ ва методологии бунѳди низомҳои баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар бахши давлатиро ифшо мекунанд, нақши калон бозиданд. Илова бар ин, таҳқиқот ба муқаррароти стандартҳои байналмилалӣ - стандартҳои байналмилалии баҳисобгирии

муҳосибӣ дар баҳши давлатӣ (IPSAS), Дастурҳои ташкилоти байналмилалӣ ниҳодҳои аудит (INTOSAI), инчунин санадҳои ташкилотҳои молиявии байналмилалӣ оид ба шаффофияти идоракунии молияи давлатӣ таъҷиб мекунад.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Асосҳои методологии таҳқиқот принципҳои равиши муназзам, ҳамаҷониба ва институтсионалии омӯзиши баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит мебошад. Барои ноил шудан ба ҳадафҳо ва иҷрои вазифаҳои гузашташуда дар диссертатсия усулҳои таҳлил ва ҷамъбастанӣ, иқтисодию риёзӣ ва омӯрӣ, муқоисавию ҳуқуқӣ, сохторию мантиқӣ, амсилабандӣ, инчунин усулҳои таҳлили қиёсӣ ва баҳодихии коршиносӣ истифода шудаанд. Чунин пойгоҳи методологӣ дурустии хулосаҳо, воқеияти натиҷаҳои таҳлилий ва татбиқи амалии тавсияҳои пешниҳодшударо таъмин менамояд.

Сарчашмаи маълумот. Дар рафти таҳқиқот манбаҳои гуногуни иттилооти расмӣ ва таҳлилий истифода шуданд, ки фарогирӣ ва эътимоднокии хулосаҳои бадастомадаро таъмин кардаанд, аз ҷумла: санадҳои меъёрию ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳисоботҳои Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳуҷжатҳо ва қарорҳои Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводи омӯри расмӣ Агентии омӯри назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, стандартҳои байналмилалӣ ва миллии баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит, адабиёти илмӣ, нашрияҳо дар маҷаллаҳои илмӣ, инчунин маводи амалии муассисаҳои алоҳидаи давлатӣ.

Пойгоҳи таҳқиқот. Диссертатсия солҳои 2022-2025 дар кафедраи баҳисобгирии бухгалтерии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон анҷом дода шудааст.

Навгонии илмӣ таҳқиқот. Навгонии илмӣ таҳқиқот дар рушди асосҳои назариявӣ методологӣ ва таҳияи тавсияҳои аз ҷиҳати илмӣ асоснок оид ба тақмили низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти талаботи муосир оид ба шаффофият, самаранокӣ ва рақамикунӣ идоракунии молияи давлатӣ ифода меёбад. Муқаррароти асосие, ки навгонии илмӣ таҳқиқотро ифода мекунад, инҳоянд:

1. Муҳтавои иқтисодии буҷети давлатӣ дар заминаи нақши он дар таъмини рушди устувори иқтимоӣ иқтисодӣ аниқ ва робитаи байни вазифаҳои буҷет бо низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар баҳши давлатӣ асоснок карда шудааст.

2. Принципҳо ва равишҳои ташкили баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар баҳши давлатӣ аз мавқеи талаботи муосир оид ба шаффофият ва масъулият (ҳисоботдихӣ), аз ҷумла таҳлили қиёсии таҷрибаи байналмилалӣ ва милли ба низом дароварда шудаанд.

3. Марҳилаҳои ташаккул ва рушди низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда ифшо ва таҳлил карда шудаанд; хусусиятҳои институтсионалӣ ва меъёрии

таҳаввулоти он, аз ҷумла таъсири гузариш ба буҷетикунони барномавию ҳадафӣ муайян карда шуданд.

4. Муаллиф таснифоти равишҳои методологии баҳисобгирии муҳосиби маблағҳои буҷетӣ, аз ҷумла тавсияҳоро оид ба мутобиқ кардани стандартҳои байналмилалӣ баҳисобгирии муҳосиби баҳши давлатӣ (СББМБД) ба амалияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод менамояд.

5. Моҳият ва муҳтавои усулҳои муосири аудити маблағҳои буҷетӣ аниқ карда шуда, онҳо аз рӯйи маҳакҳои корбурд, самаранокӣ ва автоматикунонӣ ба низом дароварда шудаанд, инчунин зарурати ҷорӣ намудани равиши ба ҳавф нигаронидашуда дар аудити баҳши давлатӣ асоснок карда шудааст.

6. Таснифи воситаҳои назорат ва такмили баҳисобгирии муҳосиби маблағҳои буҷетӣ, аз ҷумла пешниҳодҳо оид ба ҳамгирии онҳо ба низоми ягонаи назорати дохилӣ дар асоси технологияҳои рақамӣ таҳия карда шудаанд.

7. Мушкилоти асосии вазъи муосири баҳисобгирии муҳосиби маблағҳои буҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла камбудии танзими ҳуқуқию меъёрӣ, таъминоти методӣ ва омодагии касбии кормандон муайян ва тавсиф карда шудаанд.

8. Омилҳое, ки ба шаффофият ва самаранокӣ баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит таъсир мерасонанд, аз ҷиҳати илмӣ асоснок карда шуда, амсилаи концептуалии рафъи ин монеаҳо дар асоси равишҳои муназзам ва институтсионалӣ пешниҳод шудааст.

9. Тасаввурот оид ба имкониятҳои истифодаи таҷрибаи байналмилалӣ дар соҳаи баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон васеъ гардида, механизмҳои мутобиқгардонии интиқоли амалияҳои беҳтарини хориҷӣ ба низоми милли асоснок карда шуданд.

10. Пешниҳодҳо оид ба стандартикунонии баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ, аз ҷумла унсурҳои низоми мутобиқшудаи таснифоти хароҷот, ҳисоботи ҳамоҳангшуда ва расмиёти баҳисобгирии муҳосибӣ, ки ба талаботи байналмилалӣ ҷавобгӯ мебошанд, таҳия карда шудаанд.

11. Самтҳои афзалиятноки рақамикунонӣ ва автоматикунонии баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ муайян гардида, бо мақсади баланд бардоштани фаврият ва шаффофияти равандҳои буҷетӣ амсилаи татбиқи низомҳои иттилоотӣ дар мақомоти баҳши давлатӣ пешниҳод карда шудааст.

12. Равишҳои инноватсионӣ баланд бардоштани сифат ва самаранокӣ аудити маблағҳои буҷетӣ, аз ҷумла ҷорӣ намудани аудити рақамӣ, баланд бардоштани мустақилияти мақомоти назоратӣ ва таҷкими стандартҳои касбӣ дар соҳаи аудити давлатӣ асоснок карда шудаанд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот дар равшансозии мафҳумҳои марбут ба соҳаи баҳисобгирии

муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ, рушди асосҳои назариявии ташкили баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар баҳши давлатӣ, инчунин таҳияи равишҳои методологии такмили онҳо дар асоси стандартҳои байналмилалӣ (IPSAS, ISSAI) ва принципҳои буҷетикунони ба натиҷа нигаронидашуда ифода меёбад. Амсилаҳои институтсионалӣ ва ташкилии рушди низомҳои баҳисобгирии муҳосибӣ ва назорат асоснок карда шуда, маҳакҳои самаранокӣ, шаффофият ва эътимоднокии маълумоти баҳисобгирии муҳосибӣ дар шароити табдили рақамии идоракунии давлатӣ пешниҳод карда мешаванд. Аҳамияти амалии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар таҳияи тавсияҳои мушаххас оид ба беҳтар намудани таъминоти меъёрӣ, методӣ ва ташкилии баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода ёфтааст. Муқаррарот ва тавсияҳои алоҳида метавонанд дар фаъолияти Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон, Хазинадорӣ, инчунин дар муассисаҳои таълимӣ ҳангоми омодакунии мутахассисони соҳаҳои баҳисобгирии муҳосибӣ, назорати молиявӣ, аудит ва идоракунии давлатӣ истифода шаванд.

Алоқамандии мазмуни диссертатсия бо интиҳоби ихтисос. Диссертатсияи Давлатзода Меҳроҷиддин Хайриддин - «Такмили низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ: назария, методология ва амалия» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 - Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит мувофиқат мекунад.

Мутобиқати теъдод ва мазмуни интишороти натиҷаҳои илмӣ ба муҳтавои диссертатсия ва автореферати он. Вобаста ба мавзӯи диссертатсионӣ докторант 27 мақолаи илмӣ дар ҳаҷми 12,8 ҷузъи ҷопӣ, аз он ҷумла 19-тои он дар маҷаллаҳои тақризшавандае, ки аз тарафи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва КОА-и назди Вазорати илм ва таҳсилоти олии Федератсияи Россия эътироф гардидаанд, аз ҷоп баромаданд, ки пурра муҳтавои диссертатсия ва автореферати диссертатсияро инъикос менамояд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳо ва муқаррароти асосии диссертатсия дар конференсияҳои илмию амалии байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ - Баҳси илмӣ: масъалаҳои мубрами назария ва амалия (Научная дискуссия: актуальные вопросы теории и практики) (Пенза, 2025), Илм, инноватсия, маориф: Масъалаҳои муосири асри XXI (Наука, инновации, образование: актуальные вопросы XXI века) (Пенза, 2025), Рушди баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳлил ва аудит дар шароити рақамикунони иқтисодиёт (Душанбе, 2024) ва дигарҳо тасвиб шуда, баҳои баланд гирифтаанд. Баъзе ҷиҳатҳои диссертатсия дар доираи муҳокима бо коршиносони соҳаи идоракунии молияи давлатӣ, дар ҷараёни фаъолияти таълимӣ ва илмии муаллиф ҳангоми дарсҳо ва машғулиятҳои амалӣ бо донишҷӯён ва магистрантҳо санҷида шудаанд. Баъзе пешниҳодҳо оид ба такмили равишҳои ташкилию методии баҳисобгирии муҳосибӣ ва

назорати дохилӣ дар амалияи як қатор муассисаҳои буҷетӣ дар доираи таъминоти методӣ татбиқ гардида, инчунин ҳангоми омода намудани маводи методӣ барои курсҳои омӯзиши баҳисобгирии муҳосибӣ дар баҳши давлатӣ истифода шудаанд.

Бархе аз муқаррароти амалии таҳқиқоти диссертационӣ дар фаъолияти амалии муҳосиботи корхонаҳо барои татбиқ қабул шуда, аз он ҷумла дар зерсохторҳои Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (маълумотномаи №10-1-2/48 аз 23.05.2025) ва Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон (маълумотномаи №2/3-303 аз 07.05.2025 с.) истифода мешаванд. Ҳамчунин муқаррароти асосии диссертатсия зимни тадрили фанҳои “Баҳисобгирии муҳосибӣ”, “Аудит ва ревизия”, “Баҳисобгирии андоз”, “Назорати давлатии молиявӣ”, “Молия”, “Назорат ва тафтиш” ва омодакунии маводҳои илмию таълимӣ ва методӣ дар муассисаҳои олии таълимӣ (маълумотномаи ДМТ №248/м аз 24.05.2025) метавонанд истифода бурда шаванд.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Ҳама муқаррароти назариявӣ, ҷамъбаस्तкуниҳо, хулосаҳо ва тавсияҳои амалие, ки дар диссертатсия оварда шудаанд, аз ҷониби муаллиф шахсан таҳия шудаанд. Унвонҷӯ худ сарчашмаҳои илмӣ, санадҳои меъёрӣ ва маълумоти амалиро таҳлил намуда, равишҳои муаллифӣи ҳалли масъалаҳои такмили баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетиро таҳия кардааст. Муаллиф мустақилона таснифҳо, тарҳҳо, пешниҳодҳо оид ба рақамикунонӣ ва стандартикунонии баҳисобгирии муҳосибӣ, инчунин механизмҳои мутобиқсозии татбиқи таҷрибаи байналмилалиро дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия кардааст.

· **Рӯйхати интишороти Давлатзода Меҳроҷиддин Хайриддин доир ба мавзӯи диссертатсия**

А. Интишорот дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон

[1-М]. Давлатзода, М.Х. Пути повышения эффективности семейной экономики Республики Таджикистан [Текст] / Х.Р. Улугходжаева, М.Х. Давлатов // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2018. – № 8. – С. 17-20

[2-М]. Давлатзода, М.Х. Современное состояние семейной экономики Республики Таджикистан [Текст] / Х.Р. Улугходжаева, М.Х. Давлатов // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2018. – № 7. – С. 22-25

[3-М]. Давлатзода, М.Х. Финансы домашних хозяйств в системе национальной экономики [Текст] / А.К. Курбонов, М.Х. Давлатов // Финансовая экономика. – 2020. – № 2. – С. 58-61

[4-М]. Давлатзода, М.Х. Развитие семейного подряда в сельском хозяйстве [Текст] / М.Х. Давлатзода // Вестник Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Серия гуманитарных и экономических наук. – 2020. – № S1-4-2(80). – С. 158-160

[5-М]. Давлатзода, М.Х. Истифодаи усули графикӣ оид ба муайян кардани нуқтаи безарарӣ дар корхонаҳо [Матн] / М.Х. Давлатзода, Д.Ў. Ҷуроқов // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – 2020. – № 1-4. – Қ. 2 (80). – С. 236-244

[6-М]. Давлатзода, М.Х. Назария ва методологияи таҳлили даромади маржиналӣ ва нуқтаи безарарӣ [Матн] / Д.Ў. Ҷуроқов, М.Х. Давлатзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – 2020. – № S1-4-2(80). – С. 261-269

[7-М]. Давлатзода, М.Х. Таҳлили арзиши аслий - омили асосии идоракунии истеҳсолоти масолеҳи сохтмонӣ [Матн] / М.Х. Давлатзода, У.Ф. Ғаниев // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – 2020. – № S1-4-2(80). – С. 307-311

[8-М]. Давлатзода, М.Х. Исследование финансовых факторов развития домохозяйств в системе национальной экономики [Текст] / А.К. Курбонов, М.Х. Давлатов // Глобальная экономика и национальная безопасность. – 2021. – № 1. – С. 15-20

[9-М]. Давлатзода, М.Х. Основы развития управленческого учета в условиях цифровых технологий [Текст] / М.Х. Давлатзода // Таджикистан: экономика и управление. – 2021. – № 1. – С. 78-84

[10-М]. Давлатзода, М.Х. Анализ финансовой деятельности субъектов рыночной экономики [Текст] / М.Х. Давлатзода // Вестник Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Серия гуманитарных и экономических наук. – 2022. – № 1-2(98). – С. 253-257

[11-М]. Давлатзода, М.Х. Тартиби баҳисобгирии буҷет дар низоми иқтисоди бозорӣ [Матн] / М.Х. Давлатзода // Фурӯғи илм. – 2024. - № 2 (2). – С. 144-148

[12-М]. Давлатзода, М.Х. Факторы, обеспечивающие прозрачность и эффективность бухгалтерского учета и аудита бюджетных средств [Текст] / М.Х. Давлатзода // Паёми молия ва иқтисод. – 2024. - № 4-2 (43). – С. 377-385

[13-М]. Давлатзода, М.Х. Ташаккули низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ [Матн] / М.Х. Давлатзода // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. – 2024. - № 4-2 (55). – С. 61-70

[14-М]. Хушвахтзода, Қ.Х., Давлатзода, М.Х. Моҳияти назариявии баҳисобгирӣ ва банақшагирии муомилоти буҷети давлатӣ [Матн] / Қ.Х. Хушвахтзода, М.Х. Давлатзода // Фурӯғи илм. – 2024. - № 3 (3). – С. 184-189

[15-М]. Давлатзода, М.Х. Шаффофият ва самаранокии маблағҳои буҷетӣ: нақши баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар идоракунии молияи давлатӣ [Матн] / М.Х. Давлатзода // Фурӯғи илм. – 2025. - № 1(5). – С. 235-243

[16-М]. Давлатзода, М.Х. Муҳимият ва мавҷудияти стандартҳои аудити давлатӣ дар низоми идоракунии [Матн] / М.Х. Давлатзода // Фурӯғи илм. – 2025. - № 1 (5). – С. 214-220

[17-М]. Давлатзода, М.Х. Современное состояние и проблемы бухгалтерского учета бюджетных средств в Республике Таджикистан [Текст] / М.Х. Давлатзода // Государственное управление. – 2025. - № 3 (74). ба қайд гирифта шуд

[18-М]. Давлатзода, М.Х. Баҳисобгирии муҳосибии маблағҳои буҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: мушкилоти амалия ва самтҳои рушд [Матн] / М.Х. Давлатзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2025. - № 4. – С. 107.-115

[19-М]. Давлатзода, М.Х. Формирование системы бухгалтерского учета и аудита бюджетных средств [Текст] / М.Х. Давлатзода // Вестник Таджикского государственного университета коммерции. – 2024. - № 4/2 (55) - С. 61-70

[20-М]. Давлатзода, М.Х. Такмили рақамикунонии баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои буҷетӣ [Матн] / М.Х. Давлатзода // Донишгоҳи давлатии Хуҷанд. МДТ Силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. – 2025. - № 2 (73). ба қайд гирифта шуд

[21-М]. Давлатзода, М.Х. Тамоюлҳои муосири технологияҳои босуръат барои баланд бардоштани сифат ва самаранокии аудити маблағҳои буҷетӣ [Матн] / М.Х. Давлатзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – 2025. - № 1-2 (134). – ба қайд гирифта шуд

Б. Мақолаҳо дар дигар нашрияҳо

[22-М]. Давлатов, М.Х. Ташаккулёбии баҳисобгирии бухгалтерӣ дар Испания [Матн] / М.Х. Давлатов, Ҳ.А. Акрамова, Т.Б. Раҷабов // Механизмҳои истифодаи фишангҳои иқтисодию молиявии таъмини амнияти иқтисодӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ. Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию назариявӣ (ш. Душанбе, 7 ноябри соли 2018). – С. 69-73

[23-М]. Давлатзода, М.Х. Хусусиятҳои ҳисобдорӣ дар Италия [Матн] / М.Х. Давлатов, Ҳ.А. Акрамова, Т.Б. Раҷабов // Баъзе муаммоҳои моделсозӣ дар илмҳои иқтисодӣ ва табиӣ. Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалӣ (ш. Душанбе, 25 майи соли 2018). – С. 130-134

[24-М]. Давлатов, М.Х. Низоми инноватсионии калкулятсионӣ дар корхонаҳои истеҳсоли [Матн] / М.Х. Давлатов // Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ ва 400-солагии Миробид Сайидои Насафӣ. Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию назариявӣ (ш. Душанбе, 20-27 апрели соли 2019). – Душанбе: Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, 2019. – С. 307-308

[25-М]. Давлатов, М.Х. Роль финансов домашних хозяйств в повышении уровня экономики населения [Текст] М.Х. Давлатов, А.К. Курбонов // Инновации – результативный фактор связи науки с производством. Материалы научно-практической конференции (г. Душанбе, - 2019 года). – Душанбе: Таджикский национальный университет, 2019. – С. 226-229

[26-М]. Давлатзода, М.Х. Использование математических методов анализа в системе управленческого учета образовательного учреждения

[Текст] / М.Х. Давлатзода, Ш.З. Сироджев // Известия Иссик-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. – 2022. – № 3-2(38). – С. 70-75

[27-М]. Давлатзода, М.Х. Муаммоҳои ташкили баҳисобгирӣ ва такмили он дар шароити гузариш ба низоми саноатӣ-аграрии иқтисодиёт [Матн] / З.Р. Шарифов, М.Х. Давлатзода // Рушди баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳлил ва аудит дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт. Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмию амалӣ (ш. Душанбе, 1 майи соли 2024). – С. 35-46

[28-М]. Давлатзода, М.Х. Влияние восточной экономической мысли на бухгалтерский учет и аудит бюджетных средств [Текст] / М.Х. Давлатзода // Наука, инновации, образование: актуальные вопросы XXI века: сборник статей XIII Международной научно-практической конференции (г. Пенза, 15 марта 2025 года). – Пенза: МЦНС «Наука и просвещение» (ИП. Гуляев Г.Ю.), 2025. – С. 31-35

[29-М]. Давлатзода, М.Х. Учет и аудит бюджетных средств: международный опыт для Республики Таджикистан [Текст] / М.Х. Давлатзода // Научная дискуссия: актуальные вопросы теории и практики: сборник статей III Международной научно-практической конференции (г. Пенза, 23 апреля 2025 года) - Пенза: МЦНС «Наука и просвещение» (ИП Гуляев Г.Ю.), 2025. – С. 34-38

[30-М]. Давлатзода, М.Х. Инновационные подходы к повышению качества и эффективности аудита бюджетных средств [Текст] / М.Х. Давлатзода // Экономика и право: современное состояние и перспективы развития: сборник статей XVI Международной научно-практической конференции (12 мая 2025 г.). - Петрозаводск: МЦНП «Новая наука», 2025. – С. 128-134

[31-М]. Давлатзода, М.Х. Инструменты контроля и совершенствования бухгалтерского учета бюджетных средств [Текст] / М.Х. Давлатзода // Современная экономика: актуальные вопросы, достижения и инновации: сборник статей II-й Международной научно-практической конференции (г. Пенза, 30 мая 2025 года). - Пенза: МЦНС «Наука и просвещение» (ИП Гуляев Г.Ю.), 2025. - С. 38-41

[32-М]. Давлатзода, М.Х. Цифровизация и автоматизация учета и аудита бюджетных средств в Республике Таджикистан: вызовы и перспективы развития [Текст] / М.Х. Давлатзода // Актуальные проблемы экономики и права в контексте глобальных вызовов: сборник статей IV Международной научно-практической конференции (г. Петрозаводск, 3 июня 2025 г.). – Петрозаводск: МЦНП «НОВАЯ НАУКА», 2025. – 156 с., с. 74-80

[33-М]. Давлатзода, М.Х. Современные подходы к аудиту бюджетных средств [Текст] / М.Х. Давлатзода // Инновационные подходы в современной науке: сборник статей по материалам СХСИ Международной научно-практической конференции «Инновационные подходы в современной науке» (г. Москва, 6 июня 2025 года). - № 11(191). – Москва: Изд. «Интернаука», 2025. – С. 147-153

ҚАРОР ҚАБУЛ КАРДА ШУД:

1. Диссертатсияи Давлатзода М.Х. дар мавзуи «Такмили низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои бучетӣ: назария, методология ва амалия», барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит кори илмии анҷомдодашуда ба ҳисоб рафта, ба талаботи «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 267; бо тағйири иловаҳо аз 26 июни соли 2023, № 295) ҷавобгӯ мебошад.

2. Диссертатсияи Давлатзода М.Х. дар мавзуи «Такмили низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити маблағҳои бучетӣ: назария, методология ва амалия», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит пешниҳод гардидааст, кори илмии анҷомдодашуда ба ҳисоб рафта, бо дарназардошти ислоҳи камбудии ошкоргардида ба экспертизаи навбатӣ пешниҳод карда шавад.

Дар ҷаласаи иштирок доштанд 24 нафар, аз онҳо бо ҳуқуқи овоздиҳӣ 24 нафар, аз онҳо бо ихтисоси диссертатсияи муҳокимагардида д.и.и., профессор 6 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» - 26 нафар, «муқобил» - нест, «бетараф» - нест.

Хулосаи мазкур дар ҷаласаи васеи кафедраи «Баҳисобгирии бухгалтерӣ» ва кафедраи «Таҳлили иқтисодӣ ва аудит»-и Донишгоҳи миллии Тоҷикистон аз 27-уми майи соли 2025, суратмаҷлиси №10/1 қабул гардидааст.

Раисикунанда:

д.и.и., профессор, Мудир кафедраи таҳлили
иқтисодӣ ва аудити факултети
баҳисобгирӣ ва иқтисоди
рақамии ДМТ

Калемуллоев М.В.

Котиб:

н.и.и., дотсенти кафедраи
баҳисобгирии бухгалтерии ДМТ

Раҷабов Т.Б.

Тасдиқ мекунам,
Сардори Раёсати кадрҳо
ва корҳои махсуси ДМТ
«27» май 2025-с.

Тавқиев Э.Ш.